

Fullt hús sláturs

Í Guðbrandsbiblú má lesa eftirfarandi í Orðskviðum Salómons 17,1:

BETRE ER EIRN ÞURR BITE / ÞAR MADUR LÆTUR FIER MED NÆGIA / HELLDUR ENN FULLT HWS
FLAUTURS MED HATRE.¹

Þetta er bein þýðing á texta Lúthers (*Biblia: das ist: Die gantze Heilige Schrift*, 1545):

ES IST EIN TROCKEN BISSEN / DAR AN MAN SICH GENÜGEN LEFFT / BEFFER / DENN EIN HAUS
VOL GESCHLACHTS MIT HADDER.

Lúther hefur þetta úr Vúlgötu: „Melior est bucella sicca cum gaudio, quam domus plena victimis cum iurgio“.² Merking þý. *Geschlacht* hk. liggur þó nær merkingu lat. *victima* kv. sem Jón Árnason þýddi í *Kleyfsa* sínum sem „Sigurvinningarforn, Packlætesoffur, [...] Slatrunar offur“ (1994 [1738]: 396).³ En vissulega er skemmtilegra að hugsa sér fullt hús sláturs en fullt hús fórnardýra. Meira um það síðar. Strax í næstu útgáfu bíblíunnar, Þorláksbiblú 1644, hefur eitt orð breyst hér:

BETRE ER EIRN ÞURR BITE / ÞAR MADR LÆTUR FIER MED NÆGIA, HELLDUR ENN FULLT HWS
FLAUTURS MED PRÆTU.

Þarna er *hatur* orðið að *prætu* og er réttara þannig, sbr. skýringu í *Wörterbuch zur Lutherbibel von 1545* á orðinu *hadder* í texta Lúthers: „Streit, Zwist, meist über lange Zeit erbittert ausgetragen“ og við orðið *jurgium* í *Kleyfsa*: „Kyf, Præta, Deila“ (Jón Árnason 1994 [1738]:125).

¹ Netslóðir á íslenskar bíblíuútgáfur er að finna í heimildaskrá þessarar greinar.

² Sjá Hallik (2007:536, atriði nr. 44) þar sem latneski textinn er þýddur á þýsku: „Besser ist ein trockener Bissen mit Freude als ein Haus voll mit Schlachtopfern und dazu Zank“.

³ Sbr. *Thesaurus Proverbiorum Medii Aevi* 2:2–3.

Á eftir Þorláksbiblú kom Steinsbiblía, 1728–1734. Þetta var nýþýðing, byggð á dönsku bíblíunni frá 1647 (Guðrún Kvaran 1994:130).⁴ Hér er textinn á þessa leið:

Betre er eirn þurr munnbite / nær kyrd er hia / enn eitt hus fullt aþ flætruðu (fie) med þrætu.

Hér hefir *biti* breyst í *munnbita*, sem skiptir svo sem engu máli, og e.t.v. er farið eftir Þorláksbiblú með orðið *þrætu*, en áhugavert er að *slátur* er hér orðið að *slátruðu* (fé), sem reyndar er nær frumtexta. Orðið „fie“ er innan sviga. Ég hef ekki átt þess kost að skoða orðskviðinn í dönsku bíblíunni 1647 en skýringu gæti verið þar að finna.

Á eftir Steinsbiblú komu Vajsenhússbiblía 1747 og Hendersonsbiblía 1813 sem prentuð var að mestu eftir þeirri fyrri. Vajsenhússbiblía er Þorláksbiblía 1644 að mestu endurprentuð, og það stenst að texti 17. orðskviðar er sá hinn sami í öllum þremur.

Viðeyjarbiblía kom út 1841 og var nýþýðing, en ekki er þó ljóst eftir hvaða erlendri bíblíu var þýtt (Guðrún Kvaran o.fl. 2016:114). Í henni sem og í bíblíunni frá 1866, Lundúnabiblíu, var seinni hluti orðskviðarins hafður á annan veg en í eldri gerðum:

Betri er þurr munnbiti með ró, heldur en fullt hús af vistum með argi.

Þarna er húsið fullt af *vistum*, ekki af *slátri*, og *þrætan* er orðin að *argi*. Ekki er hægt að segja að *vistir* sé ljósara en *slátur* eða *slátrað fé*, nema síður sé, en ekki er gott að vita á hverju hið nýja orðalag byggist. Hið sama má segja um *argið*. Mér er ekki nærtæk bíblían 1859, en hún var víst að mestu leyti Viðeyjarbiblían 1841 endurprentuð.

Næsta útgáfa er hin svokallaða Aldamótabiblía frá 1908–1912 sem enn er til á mörgum heimilum. Þar er orðalag 17. orðskviðar svona:

Betri er þurr brauðbiti með ró en fult [svo] hús af fórnarkjöti með deilum.

Athyglisverð eru orðin *fullt hús af fórnarkjöti*, efnisrík og lýsandi. Hér hefur líka verið skipt á *hatri/þrætu/argi* eldri þýðinga og orðinu *deila*, sem kann að

⁴ Sjá Guðrúnu Kvaran (1990) um tengsl íslenskra bíblíuþýðinga og -útgáfna.

vera til bóta. Í þeirri gerð biblíunnar sem gjarnan er nefnd Þýðingin 1981 eða Biblían 1981 er Gamlateamentishlutinn í grundvallaratriðum sá sami og í Aldamótabiblíunni. Hér er texti 17. orðskviðar líka sá hinn sami.

Er þá komið að biblú 21. aldar sem er nýþýðing úr frummálunum. Miðað við eldri gerðir er textinn hér hlutlaus, þurr og bragðdaufur:

Betri er þurr brauðbiti í næði en veisla í húsi fullu af deilum.

Hér eru athyglisverðust býtin á *fullu húsi sláturs*, fullu *húsi af slátruðu fé*, *fullu húsi af vistum*, *fullu húsi af fórnarkjöti* og orðinu *veisla* í þessari nýjustu þýðingu íslensku biblíunnar. Nú er hvergi minnst á fórn né kjöt, og hafa nútímalegir þýðendur (eða túlkendur) kannski reynt að koma þarna til móts við takmarkaðan áhuga nútímafólks á trúarlegum fórum (og kannski kjöti). Einnig hefur verið skipt á ró eldri þýðinga og orðinu *næði*, og má svo sem vel samþykkja það að *brauðbiti* í *næði* sé nútímalegra mál en *munnbiti* eða *brauðbiti með ró*.

Ekki er að sjá að vitnað sé í þennan orðskvið í fornum bókum norrænum (sjá Kirby 1976:85 og 1980:233) og er nú sagan eiginlega öll. Ég fæ þó ekki stillt mig um að nefna dæmi alls óskyldum þessum sem rak á fjörur mínar.

Í riddarasögunni *Möttuls sögu* er á einum stað sagt frá því er þjónustumenn búa borð fyrir gesti. Þar segir meðal annars:

kleddu þeir þa borð með hinum huitoztum dukum. ok lögðu á gullspanu ok silfr spanu knífa vel buna ‘silfr’ diska með saltti ok var þa matr albuinn konungi ok allri hirð (Kalinke 1987:17; handritið er AM 598 I β 4to frá 1300–1350).

Á borðum eru diskar með salti sem sýnir að það hefur ekki verið jafnsjálfsagður bragðauki og nú á dögum. Hið sama segir í franska ljóðinu sem liggur að baki norrænu þýðingunni, *Le Lai du cort mantel*:

Sor les tables sont li doublier, / les salieres et li coutel
(Kalinke 1987:16; ca. ‘á borðum eru diskar, saltker og hnifar’).

Möttuls saga var þýdd í Noregi á 13. öld. Hún er varðveitt í 18 íslenskum handritum (Kalinke 1987:lxxxv). Öll nema eitt eru af sama legg (α) og eru rakin til Holm perg 6 4to / AM 598 I α 4to frá fyrsta fjórðungi 15. aldar (upprunalega eitt handrit). Þar er varðveittur hluti úr miðju sögunnar og

lok hennar. Brotið AM 598 I β 4to, eitt blað, er hið eina sem eftir er af hinum leggnum (β). Bestu handrit α-floksins eru afritin AM 179 fol. frá 17. öld, sem Jón Erlendsson í Villingaholti, d. 1672, skrifaði og AM 181 b fol. sem er frá um 1650, skrifari Þorsteinn Björnsson á Útskálum, d. 1675. Þau munu jafnvel skrifuð beint eftir Holm perg 6 4to / AM 598 I α 4to meðan það handrit var heilt (Kalinke 1987:xcix). Á þeim stað í textanum sem ofangreint dæmi var tekið úr, stendur í AM 179 fol. (sami texti er í AM 181 b fol.):

klæddu þeir first bordinn med hinum hvijtustu dukumm og logdo aa silfurspono og gullspona knífa vel buna og silfurdiska med slátri.

Einhvern veginn finnst manni dálítið fallegt að sjá hvað blesað slátrið hefur verið ofarlega í huga manna, jafnt Guðbrands biskups í lok 16. aldar sem og 17. aldar skrifara.

Heimildaskrá

- Biblia: das ist: Die gantze Heilige Schrifft: Deudsch. Auffs new zugericht. D. Mart. Luth.
Gedruckt zu Wittemberg / Durch Hans Lufft. M.D.XLV.*
Biblían 1584, 1644, 1728–1734, 1747, 1813, 1841, 1908–1912: <https://baekur.is>.
Biblían 1866: <https://archive.org/details/biblaaderheilgri00lund/page/610>.
Biblían 1981: <https://biblian.is/1981/ordskvidirnir-17-kafli>.
Biblía 21. aldar: <https://biblian.is/biblian/ordskvidirnir-17-kafli>.
Guðrún Kvaran. 1990. „Almúganum til sæmdar og sáluhjálpar. Um íslenskar bíblíuþýðingar.“ *Orð og tunga* 2:9–19. Reykjavík.
Guðrún Kvaran. 1994. „Nokkur orð um málið á Steinsbiblú.“ Í: Gunnlaugur A. Jónsson, Einar Sigurbjörnsson og Petur Pétursson (ritstj.), *Biblían og bókmennitirnar*, 129–153. Reykjavík: Guðfræðistofnun – Skálholtsútgáfan.
Guðrún Kvaran, Gunnlaugur A. Jónsson, Sigurður Pálsson. 2016. „Viðeyjarbiblía (1841): Áhrif hennar og staða í sögu íslenskra bíblíuþýðinga.“ *Skírnir* 190, vor: 112–155.
Hallik, Sibylle. 2007. *Sententia und Proverbiump. Begriffsgeschichte und Texttheorie in Antike und Mittelalter.* (Ordo 6: Studien zur Literatur und Gesellschaft des Mittelalters und der frühen Neuzeit.) Köln, Weimar, Wien: Böhlau Verlag.
Jón Árnason. 1994 [1738]. *Nucleus Latinitatis.* Ný útgáfa. Útg. Guðrún Kvaran og Friðrik Magnússon. (Orðfræðirit fyrri alda 3.) Reykjavík: Orðabók Háskólans.
Kalinke, Marianne E. (útg.). 1987. *Mottuls saga.* With an Edition of *Le Lai du cort mantel* by Philip E. Bennett. (Editiones Arnamagnæanae B 30.) Kaupmannahöfn: Reitzel.

- Kirby, Ian. 1976, 1980. *Biblical Quotation in Old Icelandic-Norwegian Religious Literature*. I–II. (Rit 9 og 10.) Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar.
- Thesaurus Proverbiorum Medii Aevi. Lexikon der Sprichwörter des romanisch-germanischen Mittelalters*. Begründet von Samuel Singer. Band 2: Bisam – erbauen. Berlin, New York: Walter de Gruyter 1996.
- Wörterbuch zur Lutherbibel von 1545*. Vefslóð (leit að orðinu *hadder*): <https://www.stilkunst.de/lutherdeutsch/woerter/h/wdb-hadser.php>.

Dansað við Úlfar

Nokkur spor stigin til heiðurs
Úlfari Bragasyni sjötugum

22. apríl 2019

Dansað við Úlfar

Nokkur spor stigin til heiðurs

Úlfari Bragasyni sjötugum

22. apríl 2019

Rauðhetta, útgáfufélag

Reykjavík 2019

© HÖFUNDAR

RITSTJÓRN: HELGA HILMISDÓTTIR, MAGNÚS HAUKSSON, VETURLIÐI ÓSKARSSON OG ÞORSTEINN G. INDRIÐASON.

BÓK ÞESSA MÁ AFRITA MEÐ ÝMSUM HÆTTI, SVO SEM MEÐ LJÓSRITUN, LJÓSMYNDUN, PRENTUN, SKÖNNUN, HLJÓÐRITUN, KVIKMYNDUN, TALGERVLI EÐA Á ANNAN SAMBÆRILEGAN HÁTT, AÐ HLUTA EÐA Í HEILD, ENDA SÉ ÞAÐ GERT Í FULLU SAMRÁÐI VIÐ HÖFUNDA OG MEÐ SKRIFLEGU LEYFI ÞEIRRÁ.

MYNDIN Á BÓKARKÁPU ER SÓTT Á VEFSÍÐUNA <https://pixels.com/featured/a-dangerous-dance-red-hood-and-the-wolf-art-print-little-bunny-sunshine.html>:
A DANGEROUS DANCE RED HOOD AND THE WOLF ART PRINT: „THE WOLF SAID, YOU KNOW, MY DEAR, IT ISN’T SAFE FOR A LITTLE GIRL TO WALK THROUGH THESE WOODS ALONE.“

ISBN 978-9935-9471-0-9